

YANGI O‘ZBEKISTONDA BAG‘RIKENGLIK MADANIYATINING MOHIYATI

Xoliqov Yunus Ortiqovich, Samarqand davlat chet tillar instituti, “Gumanitar fanlar va axborot texnologiyalari” kafedrasida dotsenti, falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

СУТЬ КУЛЬТУРЫ ТОЛЕРАНТНОСТИ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ

Холиков Юнус Ортикович, доцент кафедры “Гуманитарные науки и информационные технологии” Самаркандского государственного института иностранных языков, доктор философии по философским наукам (PhD)

THE ESSENCE OF THE CULTURE OF TOLERANCE IN THE NEW UZBEKISTAN

Kholikov Yunus Ortiqovich, Samarkand State Institute of Foreign Languages Humanities and Information Associate Professor of the Department of Technologies, Doctor of Philosophy (PhD)

<https://orcid.org/0009-0006-5361-3224>

e-mail:

xolikovyunus88@gmail.com

Annotatsiya: Yangi O‘zbekistonda madaniyatning shakllanishi va namoyon bo‘lishi qat’iy va o‘rnatilgan modelga aylandi. Barqarorlikni saqlash bag‘rikenglik madaniyatiga xos xususiyat bo‘lishi bilan birga, madaniyatlararo muloqot madaniyatini rivojlanishiga ham yordam berish jarayonlari yoritilgan. Jamiyat taraqqiyoti, ongning yangilanishi odamlarning madaniyatlararo madaniyatga e‘tiborini oshiradi.

Kalit so‘zlar: siyosiy, ijtimoiy, madaniyat, bag‘rikenglik, xalq, modernizatsiya, urf-odat, tinchlik, muloqot, modernizatsiya, sabr, chidamlilik. **Abstract:** The formation and manifestation of culture in new Uzbekistan has become a fixed and established model. While maintaining stability is a feature of the culture of tolerance, the processes of helping to develop the culture of intercultural communication are highlighted. The development of society, the renewal of consciousness increases people's attention to intercultural culture.

Key words: political, social, culture, tolerance, people, modernization, tradition, peace, communication, modernization, patience, endurance.

Аннотация: Формирование и проявление культуры в новом Узбекистане стало устойчивейшей моделью. Хотя сохранение стабильности является особенностью культуры толерантности, выделены процессы, способствующие развитию культуры межкультурного общения. Развитие общества, обновление сознания повышает внимание людей к межкультурной культуре.

Ключевые слова: политическая, социальная культура, толерантность, народ, модернизация, традиция, мир, общение, модернизация, терпение, выносливость.

KIRISH. Bu mavzu Yangi O‘zbekiston jamiyatini siyosiy madaniyat nuqtayi nazaridan o‘rganadi. Qadim zamonlardan to hozirgi davrgacha bo‘lgan rivojlanish jarayonida ushbu milliy madaniyat tarkibidagi bag‘rikenglik ruhi, biz bilamizki, insonga tegishli bo‘lgan qadriyat tuzilmasini namoyon etadi. Ijtimoiy va siyosiy hayotda insonlar o‘zaro munosabatga kirishishda

bag‘rikenglik madaniyatisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Bugungi globalshuv davrida Yangi O‘zbekiston jamiyati XXI asrga kirganida, an’anaviy bag‘rikenglik ruhi xalqning modernizatsiya jarayoniga mos kelishi uchun murakkab ijtimoiy integratsiya jarayonini talab qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Bag‘rikenglik insonparvarlik qadriyatlari, fanatizm va shovinizmning turli shakllari o‘rtasidagi qarama-qarshilik sifatida Yevropa falsafasi tarixida mavjud bo‘lgan. Jumladan, D.Lokk tolerantlikni talqin qilishda liberal yondashuvni ta’kidlagan. Uning “Bag‘rikenglik to‘g‘risida” risolasini, shuningdek, I.Kantning “Abadiy tinchlikka” asarini, L.N.Tolstoyning “Vatanparvarlik yoki tinchlik” asarini alohida qayd etish mumkin.

“Tolerantlik” haqida tadqiqot ishlari olib borgan G.V.Bezlyuleva, G.M.Shelamova, J.J.Russo, R.Myullerson, K.Popper, B.Spinoza, D.Turiman, L.Drobijeva, A.Karnishev U.Altermatt B.Freyxof, G‘.Mirzayev, I.Saifnazarov, A.Obidov, F.R.Abdurahmonov, M.A.Nurmatova, N.B.Abdullayeva, E.Qodirov, A.Ochildiyev, R.H.Murtazayeva, O.P.Musayev, C.H.Yusupova, A.Hasanov, B.K.Iminov va boshqalar uning turli tillarda har xil mazmunga ega ekanligini izohlaydilar. Jumladan, lotinchada bardoshlilik; inglizchada narsa yoki shaxslarni qanday bo‘lsa, shundayligicha qabul qilish ko‘nikmasi va uni qabul qilishga tayyorlik; fransuzchada boshqa insonning erkinligi, uning fikrlarini hurmat qilish; xitoychada boshqalarga munosabatda olijanoblikni namoyon qilish sifatida; arabchada kechirish, kamtarlik, yumshoqlik, hamdardlik, boshqalarga nisbatan sabr-bardoshlilik, oliyanoblik; ruschada o‘zga e‘tiqod, fikrlar, xulq-atvoriga nisbatan sabrlilik; o‘zbek tilida bag‘rikenglik, sabr-bardoshlilik sifatida izohlanadi[1–B.58].

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Bu ishda tahlil, sintez, induksiya va deduksiya, birlamchi manbalarni qiyosiy tahlil qilish kabi usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR. Bag‘rikenglik an’anaviy o‘zbek madaniyatining asosiy ruhlaridan biri bo‘lib, uning madaniy yoki mafkuraviy kelib chiqishi qadimgi zardushtiylik diniga borib taqaladi. Yangi O‘zbekistonning bag‘rikenglik madaniyatining mohiyatini o‘rganar ekanmiz, Turon bag‘rikenglikka urg‘u berishda eng ko‘zga ko‘ringanidir. Shu asosda bugungi Yangi O‘zbekistonda bag‘rikenglik madaniyati demokratiya asosida qurilgan bag‘rikenglik ruhi an’anaviy siyosiy madaniyat mantiqiy asoslaridan tubdan farq qiladi. Bag‘rikenglik madaniyati ko‘p millatli jamiyat hayotida millatlararo va konfessiyalararo bag‘rikenglik tamoyillarining faol

rivojlanishi va faoliyat ko‘rsatishini anglatadi. Zamonaviy globallashuv sharoitida bag‘rikenglik madaniyati ko‘p jihatdan modernizatsiya jarayonlariga bog‘liq holda namoyon bo‘lmoqda. Ya’ni, bu fanatizmdan chekinib konstruktiv muloqot o‘rnatishgacha ijobiy rivojlanish dinamikasi hisoblanadi. Modernizatsiya mevasi bo‘lgan muloqotga asoslangan bag‘rikenglik madaniyatining zamonaviy modeli ko‘p millatli, ko‘p dinli jamiyatning jadal ijtimoiy-madaniy rivojlanishi uchun eng samarali ekanligini dunyo tajribasi yaqqol namoyon etdi.

Bag‘rikenglik madaniyati bu modernizatsiya qilinadigan ko‘p madaniyatli jamiyat subyektlarining bag‘rikenglik tamoyillarini faol joriy etish, rivojlantirishni va tajovuzning turli shakllariga qarshi kurashishning samarali usuli sifatida ma’lum darajada murosasizlik mavjudligini anglatuvchi kommunikativ ochiqlik madaniyati[2].

Yuqoridagi yondashuvlarda bag‘rikenglikning asosini sabr va chidamlilik tashkil etishi haqida qarashlar mavjud. Ammo, bag‘rikenglikning sabr va chidamdan farqli jihatlari ham mavjud. Sabr, ko‘pincha, og‘riqni, zo‘ravonlikni yoki boshqa salbiy ta’sirni boshdan kechirayotgan odam tomonidan his-tuyg‘u yoki harakatni ifodalasa-da, bag‘rikenglik boshqalarning hurmatini yoki tan olinishini, hukmronlik va zo‘ravonlikni rad etishni o‘z ichiga oladi. Shunday qilib, sabr-toqat tushunchasi bilan ko‘plab manbalar tomonidan aniqlangan bo‘lsa ham, bag‘rikenglik tushunchasi yanada kengroq mazmunga ega.

Bag‘rikenglik bu aqlli kishilarning imkoniyatidir, ular muloqot va fikrlar xilma-xilligi orqali haqiqat yo‘lida olg‘a siljishlariga shubha qilmaydi. Bundan tashqari, bag‘rikenglikning asosi bu boshqa odamni xuddi u kabi qabul qilishda, boshqa nuqtayi nazarni hurmat qilishda, siz ulashmaydigan narsada cheklanishda, boshqa millat va din vakillarining urf-odatleri, qadriyatlari va madaniyatini tushunishda va qabul qilishda namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, bag‘rikenglik har qanday qarashlar va harakatlarga befarqlikni anglatmaydi. Masalan, irqchilik, zo‘ravonlik, tahqirlash, manfaatlar va inson huquqlarining buzilishiga dosh berish axloqsiz hisoblanadi.

O‘zbekistonni yanada rivojlantirishning “Harakatlar strategiyasi” ustuvor yo‘nalishlari qatoriga bag‘rikeng shaxsni tarbiyalash kiradi[3]. Bag‘rikenglik ijtimoiy muhitning muhim sharti

sifatida qaraladi. Bugungi kunda davlatning turli darajalarida bag'rikeng shaxsni shakllantirish va turli xil murossasizlikka qarshi kurashish bo'yicha dasturlar qabul qilinmoqda[4]. Shunday qilib, "bag'rikenglik" tushunchasi O'zbekiston jamiyatining leksikoniga allaqachon kirib borgan va mamlakatimiz aholisining katta qismi buni so'zsiz qabul qiladi va tolerantlik jamiyat hayotining ajralmas qismiga aylanishi kerak.

Binobarin, bu oddiy tasodifiy madaniy hodisa emas, balki hayotiylikning namoyonidir. Bu, shuningdek, Yangi O'zbekiston madaniyatining mislsiz hayotiyligining ichki asosidir. O'zbek an'anaviy madaniyati keng, chuqur va uzoq tarixga ega. Uning uzoq muddatli rivojlanish jarayonida xalqning ijtimoiy amaliyotini ilgari surish va mutafakkirlarni umumlashtirish va takomillashtirish tufayli asta-sekin bir qator mukammal an'anaviy madaniyatlar shakllandi. Bu ajoyib an'anaviy madaniyatlar, albatta, sivilizatsiya va madaniyatning umumiy xususiyatlariga ega, ular O'zbekistonning o'ziga xos ijtimoiy va tarixiy sharoitlarida o'sib chiqqan va shuning uchun o'ziga xos xususiyatlarga ega. Hozirgi jamiyatda odamlar o'rtasidagi muloqotga asoslangan bag'rikenglik tushunishni talab qiladi. Bag'rikenglik katalizator bo'lib, to'siqlarni bartaraf qiladi, tushunmovchiliklarni kamaytiradi va nizolarni hal qiladi. Bag'rikenglik bu munosabatlarni tartibga soladigan, ishqalanishni kamaytiradigan va to'qnashuvlarning oldini oladigan axloqiy jarayon hisoblanadi. Bag'rikenglik odamlarga qulay, iliq, ishonchli va dunyoning go'zalligini his etishga yordam beradi. Bag'rikenglik olijanob shaxs tarbiyasi, komil inson xulqi, umuminsoniy qadriyat, sharq olimlarining xulq-atvori. Boshqalarga nisbatan ochiq va bag'rikeng bo'lish uchun biz o'zaro tushunish, o'zaro kelishuv, o'zaro hurmat va o'zaro sevgiga erishishimiz kerak. O'zaro kechirimlilik bu bir-birini tushunish va shaxsiy g'azablarga e'tibor bermaslikdir. Har bir insonning his-tuyg'ulari va qadr-qimmatini bor, ular ikkalasi ham boshqalarning e'tiboriga muhtoj va boshqalarni tushunishga majburdirlar. O'zaro tushunish bilan biz xotirjam ruhiy holatni, bag'rikenglik xarakterini va bag'rikenglik tuyg'usini saqlab qolishimiz mumkin. "Bag'rikenglik va insonparvarlik madaniyatini rivojlantirish, millatlararo va fuqarolararo hamjihatlik va totuvlikni mustahkamlash, yosh avlodni shu asosda, Vatanga muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalash

O'zbekistonda davlat siyosatining eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri etib belgilandi. Bularning barchasi hayotda o'z isbotini topdi"[5 – B. 295], deb ta'kidlaydilar.

Biz bilamizki, bizning diyorumizda paydo bo'lgan madaniyatning bag'rikenglik xususiyati doimo xalqqa yo'naltirilgan insonparvarlik bo'lib, u doimo asosiy xususiyat hisoblangan. Odamlarga yo'naltirilgan yondashuv odamlarga barcha masalalarni ko'rib chiqishning boshlang'ich nuqtasi va maqsadi sifatida qarashni anglatadi. Boshqacha qilib aytganda, an'anaviy o'zbek madaniyatida teosentrizm ustun mavqega ega emas, ammo insonparvarlik o'zbek madaniyatining o'zagi hisoblanadi. Shuning uchun bag'rikenglik xarakteri va bag'rikenglikni anglash O'zbek madaniyatining asosiy xususiyati hisoblanadi. Faqat madaniy hayajon va bag'rikenglik madaniyatni kuchli hayotiylikka olib kelishi mumkin. Bag'rikenglik madaniyati chuqur gumanistik tarix va milliy ruhni o'z ichiga oladi va insoniyat sivilizatsiyasining muhim qismidir. Bag'rikenglik madaniyatning mohiyatini qanday ifodalash va yetkazish zamonaviy Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasining oldida turgan muhim masalaga aylandi. Agar bag'rikenglik madaniyati o'zining jozibadorligini ko'rsatmoqchi bo'lsa, u Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi asosida bag'rikenglik madaniyatini asosiy yo'nalish sifatida qabul qilishi, an'anaviy madaniyatni zamonaviy iboralar bilan o'zlashtirishi va yangilashi, o'tmishdan hozirgi kun uchun foydalanishi va Yangi O'zbekiston taraqqiyoti uchun zamonaviy madaniyatlararo muloqotga asoslangan bag'rikenglik madaniyatidan foydalanishi va xalqlar o'rtasidagi madaniy almashinuvni kuchaytirishi kerak. Uning ahamiyati nafaqat bag'rikenglik madaniyatini namoyon etishda, balki bag'rikenglik madaniyatining hayotiyligini zamonaviy madaniyatlararo muloqot tarzida yetkazishda, badiiy va insonparvarlik ruhini qayta tiklashda hamdir.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, zamonaviy sivilizatsiya ma'nosida bag'rikenglik erkinlik ruhi bilan boshqariladi va bag'rikenglik asosi jamiyatning har bir a'zosining tengligi va muxtoriyatidir. Ya'ni, jamiyatning har bir a'zosi fuqaro sifatida muqaddas va daxlsiz, qonun bilan samarali kafolatlangan huquq va majburiyatlarga ega. Inson sifatida uning qadr-qimmatini va subyektivligi muqaddas fazilatlariga ega bo'lib,

asosiy qadriyat bilan himoyalangan tizimga texnik xizmat ko'rsatish. Erkinlik va qonun ustuvorligiga teng e'tibor qaratilayotgan bunday sharoitda shaxslar o'rtasida, guruhlar o'rtasida, shaxslar va guruhlar o'rtasida, fuqarolar bilan tuzum va mamlakat o'rtasidagi bag'rikenglik va totuvlik adolat va adolatni to'liq o'zida mujassamlashtira oladi va shu bilan birga, U amaliy ishlash imkoniyatiga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Безюлева, Г.В. Толерантность: взгляд, поиск, решение / Г.В. Безюлева, Г.М. Шеламова. – М., 2003. – С. 58.
2. Артемьева В.А., Данилова М.В. Анализ понятия “толерантность” в современной научной литературе // Молодой ученый. – 2015. – №2. – С. 471-474. – URL <https://moluch.ru/archive/82/14888/>
3. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони.//Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.
4. 2018 йил 16 апрелдаги Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг «Диний-маърифий соҳа фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони, 2019 йил 4 сентябрдаги «Диний-маърифий соҳа фаолиятини такомиллаштириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қарори асосида дастурлар қабул қилинган.
5. Мирзиёев Ш.М. Миллий таракқиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2018. – Б. 295.
6. Kholikov, Yunus Ortiqovich. “Moral aspects of national ethnic in bringing up young generation with generosity”. Theoretical & Applied Science 7 (2019): 18-21.
7. Холиқов, Ю.О. (2022). Бағрикенглик маданиятнинг моҳияти ва унинг ахлоқий асослари. Journal of Integrated Education and Research, 1(6), 17–21.
8. Xoliqov, Yunus Ortiqovich. “Yangi O‘zbekistonda bag‘rikenglikni rivojlantirishda millatlararo aloqalarning mohiyati”. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 2. Special Issue 23 (2022): 764-774.
9. Ortiqovich, Xoliqov Yunus. “The importance of moral values in the development of a culture of tolerance in youth”. International Journal of Intellectual Cultural Heritage 1.3 (2021): 65-69.
10. Курбанбаева, М. (2024). Использование русских народных сказок в процессе изучения языка и формирования гуманизма у детей. Tamaddun nuri jurnali, 5(56), 520-522.

